
Franc Jakopin
Kdo so bili udje Mohorjeve družbe v letih 1868–1877
(po koledarjih MD)

V prispevku je zbrano in z več vidikov komentirano besedje, ki določa poklic, stan ali položaj v družini članov Mohorjeve družbe, ki veljajo tudi za imetnike in bralce njenih knjižnih zbirk in koledarjev. Imeniki »družnikov« z omenjenimi podatki so objavljeni v koledarjih MD (1868–1877) v zaporedju po (nad)škofijah (dekanijah in župnijah): goriška, krška, lavantinska, ljubljanska in tržaško-koprška; zajeti so tudi člani iz sosednjih škofij in drugih tujih dežel.

The author has collected and commented from several points of view the material on the profession, social position or family status of the members of the Hermagoras Society (Mohorjeva družba), who are also the buyers and readers of its book collections and calendars. Their names, together with the data mentioned above, are listed in the calendars of the Hermagoras Society by (arch)dioceses (deaneries and parishes): the Gorica, Celovec, Maribor and Trieste-Koper ones. They also include members from neighboring dioceses and other foreign countries.

Stari imeniki družnikov in družnic Mohorjeve družbe postajajo čedalje dragocenejši vir za ugotavljanje podobe življenja in socialnega položaja Slovencev v 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja. Čeprav so sezname, ki obsegajo priimek, ime in večinoma tudi poklic oz. oznako dejavnosti ali podatek o položaju v družini ipd. (npr. *fajmošter, kmečki sin, rudarjeva hči, fant, dekle, učitelj, šolar, krojaški mojster*) za posamezne župnije samo vzorčni, v celoti vseeno dobro odslkavajo naravo in strukturiranost življenja na slovenskem jezikovnem ozemlju; glede na današnje razmere na avstrijskem južnem Koroškem je posebej opazno, kako trden je bil tam slovenski življenjski predobrim stoletjem.

Velike so razlike v številu članov MD po župnijah - od sto in več do enega ali dveh v nekaterih obrobni krajih, kjer je bila pismenost še šibka ali ljudje jezikovno in narodnostno še niso bili prebujeni. Vendar je članstvo številčno hitro rastlo, tako da se je od

dobrih 10 tisoč v letu 1868 do leta 1903 povzpelo na 76 tisoč. Večino članov MD je sestavljalo kmečko prebivalstvo, zato v takih župnijah ni najti posebno pisane poklicne razčlenjenosti, čeprav so tudi na podeželju po pokrajinah vidni razločki. Precej drugačno podobo srečamo v trških in mestnih župnijah, kjer so se zgostili najrazličnejši obrtniki, njihovi pomočniki in delavci; poklicna razvejenost je tu povezana tudi z industrijo in rudarstvom, še več pa je nameščencev na lokalni, deželni in državni ravni (šolstvo, sodstvo, železnica, pošta itd.). Razumljivo je, da so se v teh okoljih pomnožili tudi pripadniki nižjih socialnih plasti.

Podatke o članih so vodstvu MD sporočali župnijski poverjeniki, navadno župniki ali njihovi zastopniki. Videti je, da urednik Imenikov ni usklajeval ali popravljal, tako da je v njih mogoče ugotoviti več jezikovnih posebnosti, povezanih s stopnjo izobraženosti, narečne in generacijske pripadnosti župnijskih vodij. Seveda je treba upoštevati tudi dejstvo, da so prvi Koledarji MD s sezname članstva izhajali v času, ko je slovenščina doživljala nagle in velike spremembe in ko je bila normiranost v jeziku še zelo malo obvezujoča in utrjena; samo v takih razmerah je mogoče, da so se na seznamih srečevali *fajmoštri* in *župniki*, *bukve* in *knjige*, *mojškre* in *šivilje*, *pevkinje* in *pevke*, *sini* in *sinovi*.

Med poklici ali stanovi je seveda v tem času še veliko poimenovanj, ki izhajajo iz fevdalnih časov, npr. po gorskem pravu. Zelo razčlenjena so poimenovanja za duhovščino in druge dejavnosti povezane s Cerkvijo, saj je na seznamih najti vse stopnje od *knezoškofa* do *cerkvenega služabnika* in *farouškega hlapca*. Prav v teh letih je mogoče v seznamih spremljati postopno uveljavljanje hrvaške izposojenke *župnik* na škodo sprva še prevladujočega izraza *fajmošter*, prevzetega iz nemščine (*Pfarrmeister*). Podobno se je dogajalo tudi z besedami *knjiga* in *bukve* ter njunimi izpeljankami. V prvih koledarjih še prevladuje pogosto rabljena *bukvarnica* (farna, šolska), vendar jo že začenja spodrivati *knjižnica* oz. *čitalnica*. V precej primerih ni mogoče več ugotoviti, ali je imel pisec različna poimenovanja za čiste sopomenke ali ne, npr. *fant* - *mladeneč* (*mladenič*) - *samec* ali *dekle* - *deklina* - *devica* - *samica* - *neomožena* - *prosta*. Nejasna je razmejitev med *kmet* in *posestnik*; videti je, da je postala nova beseda *posestnik* (*Besitzer*; *Grundbesitzer*) imenitnejša in se je marsikateri kmet prelevil v posestnika. Tako srečamo tudi oznako *veliki posestnik* ali *veleposestnik*, a nikoli *veliki kmet* ali *velekmet*. Pri besedi *hišnik* v večini primerov najbrž še ne gre za današnji pomen; uporablja se kot spomenka samostalniku *hišar*, ki pomeni predvsem *hišnega lastnika* (*Hausbesitzer*). Zelo pogosto se med udi MD navajajo poimenovanja iz nižjih socialnih plasti, kot so *hlapec*, *dekla*, *sluga*, *kočar*, *bajtar* ipd. Nasprotno se pri zarodkih meščanstva (in njegovega posnemanja: npr. *mežnarjeva soproga*) že zapišejo tudi *gospa*, *gospodič(i)na*, redkeje tudi *gospica* in *žlahtna gospa*. Pri ženskih poimenovanjih se pogosto srečujemo z nenavadnimi tvorbami, kot so npr. *pevkinja*, *pekinja*, *želarkinja* in celo *kmetinja*. Tudi tvorbe z obrazilom *-ica* so zelo pogoste, npr. *šolarica*, *štacunarica*, *pekica*, *likalica* (*peglarica*); pozneje to obrazilo zamenja ustreznije *-ka* (*šolarika*, *štacunarka*, *pekovka*, *likalka*). Na daljše življenje slovenskih žena v primerjavi z moškimi nas spominjajo pogoste navedbe oznak *vdova* in zelo redke *vdovec*. Na splošno je treba še pripomniti, da je mogoče iz Imenikov razbrati velika razhajanja v gospodarski razvitosti slovenskih dežel oz. regij.

V skupini duhovniških stopenj, položajev in funkcij v cerkveni hierarhiji sta, razumljivo, najpogostejša *fajmošter* (*župnik*) in *kaplan* (tudi *kapelan*); redko srečamo tudi izraz *podžupnik* in *nadžupnik*. Tu in tam se je zapisovalec zadovoljil s posamostaljeno splošno oznako duhovniškega poklica - *duhoven*; vse kaže, da se je današnji samostalnik *duhovnik* začel uveljavljati šele v 70-ih letih in je hitro prevladal nad *duhovnom*, ki

si je delil svoj prostor s pridevniško rabo, npr. v zvezah *duhovni oče*, *duhovni gospod*, *duhovne vaje*. Pleteršnik (1894) je *duhovnika* že izrazito nadredil *duhovnu*, saj je pri iztočnici *duhoven* m. z oznako pogl. *duhovnik* uporabnika napoti k tej iztočnici. Nena- vadno je, da ob taki rešitvi Pleteršnik še vedno daje prednost pridevniku *duhovski* pred novoknjižno tvorbo *duhovniški*; očitno pa je treba razvezati pogosto okrajšavo *duh.* pomočnik v prvih Imenikih kot *duhovni pomočnik* in ne kot *duhovniški*, tako pač narekujejo neokrajšani zapisi.

Med duhovniki so precej pogosti *vikarji* (v edn. *vikar* in *vikarij*, *korvikar*) in *lokalisti*, redkejši so: *korar*, *častni korar*, *kurat*, *provizor*, *župnikov namestnik*, *duhovni oskrb- nik*, *duhoven v počitku*, *duhovnik v pokoju*, *dosluzeni duhovnik*, *opešan duhovnik*, *duhovni pomočnik*, *duhovni pastir*, *duhovni svetovalec*, *podfajmošter*, *podžupnik*, *nadžupnik*, *mestni župnik*, *predmestni župnik*, *administrator*, *kooperator*, *beneficiat*, *provincial*, *definitor*, *revident*, *ekspozit* (duhovnik, ki vodi samostojno dušnopastirsko območje določene župnije, ekspozituro), *farni predstojnik*, *farni oskrbnik*, *farni pomočnik*, *farnik*, *farman*. Naslov *farnik* ima po Pleteršniku samo pomen *faran* (žup- ljan), vendar v Koledarju za leto 1871, str. 119, v vasi Stara Oselica pomeni gotovo tudi župnijskega upravitelja (župnika); to potrjuje na drugem mestu tudi zveza *dosluzeni farnik*, saj se oznaka *dosluzeni* pri navadnih faranih nikoli ne uporablja. Pomen *duhovni- ka* potrjuje tudi *farman* (Imenik 1876, str. 119, Lašče), ki je samo bolj nemška različica od hibridne tvorbe *far-nik*; *farman* je tudi v Pleteršnikovem slovarju v drugem pomenu župnik.

Dekanije so navadno vodili *dekani*, v večjih cerkvenih središčih srečamo naslove *knezoškof*, *škof*, *prelat*, *kanonik častni kanonik*, *prošt*, *monsignor*, *korvikar*, *stolni kaplan*, *stolni vikar*, *stolni župnik*, *stolni dekan*, *stolni prošt*, *stolni kanonik* in funk- cionarje *nadškofijski kancler*, *nadškofijski tajnik*, *semeniški gospodar*, *semeniški pod- vodja*. Še nekaj duhovniških poimenovanj: *mašnik*, *klerik*, *previdnik*, *spovednik*, *kate- het*, *nunski katehet*, *katehet mestne šole*, *profesor bogoslovja*, *profesor veroznanstva*, *gimnazijski profesor vere*, *spiritual* (špiritval), *bogoslovec*, c. kr. *dvorni kaplan*, *apostol- ski namestnik* (za Bosno), *duhovni oskrbnik v kaznilnici*, *cerkveni oče*, *cerkveni starešina*. Več izrazov je povezanih z meniškim redovi, npr. *franciškan*, *gardijan*, *prednik benediktinskega samostana*, *pobočnik oskrbnika benediktinskih goric* (*pobočnik* je izumrla novoknjižna tvorba v pomenu *pomočnik*, *adjutant*), *usmiljeni brat*, *milosrčnik*. Veliko udov MD je bilo tudi iz vrst pomožnega cerkvenega osebja: *organist* (*orglist*, *orgljar*, *orglavec*), *zvonar*, *mežnar*, *podružnični mežnar*, *začasni mežnar*, *mežnarjev sin*, *mežnarjeva hči*, *cerkovnik* (*cerkvenik*), *cerkovnikova žena*, *cerkovni strežaj*, *cerkveni pomočnik*, *cekmeštar*, *ministrant*, *knezoškofijski kočijaž* (*voznik*), *dekanijski posel*, *semeniška kuharica*, *semeniški sluga*, *cerkveni krojač*, *cerkvena pevkinja*, *podobar*, *obrazar*, *podobarjeva žena*.

Najštevilnejša plast udov MD je povezana z obdelovanjem zemlje. Pri tem gre za lastnike večjih ali manjših kmetij, za nosilce različnih oblik najemnih odnosov do *hlapcev* in *dekel*. Deloma so bili člani sami gospodarji ali gospodinje, še pogosteje pa posamezni družinski člani. Tako srečamo v tem območju poimenovanja *kmet* (v množini navadno *kmeti*), *kmetovavec*; precej kmetov se skriva v novejšem (imenitnejšem?) izrazu *posestnik* (*mali*, *veliki posestnik*, *veleposestnik*), ki lahko pomeni tudi nekmečkega lastnika zemlje in drugih nepremičnin (Pleteršnikova mati Tereza, učiteljeva vdova in lastnica vinogradov, je npr. v Pišecah leta 1868 vpisana kot *posestnica*). Včasih je splošnejši samostalnik *kmet* nadomeščen s pomensko ožjim *zemljak*, *polzemljak*, *gruntar*, *polgruntar*; ti naslovi kažejo na višjo plast kmečkega prebivalstva. V širokem pomen-

skem razponu v kmečkem območju sta uporabljena *gospodar* in *gospodarica*. Z različno pogostnostjo (glede na slovenska deželna območja) se pojavljajo *košani* (Primorska; beseda *košan* (*košanec*) je izposojena iz furlanskega *coșân* v pomenu «affittuale di casa rustica con poca terra coltivabile» - F. Bezljaj, ESSJ 2, 1982, str. 72), *kočarji* (*kočljarji*), *bajtarji*, *kajžarji* (*kajžniki*) in *osebenjki* (veliko različic: *osebenjik*, *osebenjik*, *osebenik*, *osebenjak*, *osebenjek*, *osebenjec*, *osobenjek*, *osobenjik*; v SSKJ 3, str. 444, sta sprejeta kot narečna samo *osebénjek* in *osebénjkar* (ž. *osebénjica*, *osebénjka*, *osebénjkarica*; knjižna sopomenka zanje je *gostač*, *gostačka* (v kmečkem okolju, nekdanj), čeprav *osebenjek* navadno ni najemnik, ampak ima lahko tudi svojo kajžo in nekaj zemlje. V vinorodnih območjih (Štajerska) so pri članih MD pogoste oznake *gornik*, *gornjak*, *nagornik*, *neomožena nagornica*, *nagornjak*, *nadgornik*, *nadgornjak*, *gorman*, *vrhovec*, *vrhovš(č)ak* (= *nagornjak*) in dalje: *vincar*, *vin(i)čar*, *želar* (v SSKJ 5, str. 983 ima *želar* oznako *narečno vzhodnoštajersko*, s pomenom *kajžar*), *gostač*, *ofer* (iz nem. Hofer; SSKJ 3, str. 334: *na Štajerskem in Koroškem, nekdanj* - delavec, ki plačuje stanovanje z delom na lastnikovem posestvu). (O pomenskih odtenkih posameznih izrazov gl. S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Slovenska matica 1996, na več mestih; Indeks, 551-564.) Redko srečamo izraz *lastinar*, ki ga Pleteršnik izenačuje z *lastnikom*; v našem primeru gre verjetno za določen tip svobodnjaka (*lastinec*) ali za lastnika dodatno pridobljene zemlje - *lastine*. Pomensko težko določljiva sta naslova *zasebnik* in *zasebnica*.

Med družinskimi člani so pogosto imenovane: *kmetska žena*, *kmetovavka*, *kmetica*, *kmetinja*, *mati*, *stara mati*, *ofrica*, *kmetska (kmečka)* in *posestniška hči (hčer)*, *deva*, *devica*, *deklina*, *deklica*, *rejenka*, *gruntarska hči*, *kočarska hči*, *kočarska rejenka*, *želarinja*, *želarska hči* itd. (izrazi *samica*, *samična*, *prosta*, *neomožena*, *neporočena*, *samosvoja*, *zakonska* so zapisani tudi v nekmečkih okoljih in so verjetno označevali ne čisto mlade osebe). Osamljen primer je *najdenka* z zanimivim »priimkom« in imenom: *Klitemnestra Klotilda*. Obe pri nas nenavadni imeni (vzdevka) je najdenki najbrž dal duhovnik pri krstu; kot da bi bil poznal njun prvotni »bojeviti« pomen: *Klitemnestra* je znana iz grške mitologije (Agamemnonova žena, Orestova mati) in bi jo lahko opisno prevedli kot »slavna v želji po poroki«, medtem ko je *Klotilda* prav tako sestavljeno ime, vendar starega germanskega izvora »slavna v boju«; prva slavna nosilka tega imena je bila burgundska princesa, pozneje žena ustanovitelja frankovske države Klodvika I., ki je na njeno željo l. 496 sprejel krščanstvo.

Vzporedno se za moške družinske člane uporabljajo izrazi *kmetski (kmečki) sin* (v množini navadno *sini*, redkeje *sinovi*), *kmetski fant* (včasih samo *fant*, *fantič* ali *deček*), *mladeneč (mladenič)*, *mladec*, *nagorski sin*. Med vaškimi udi MD srečamo tudi izraze *majar* (Pleteršnik ga v svoj slovar ni sprejel; v SSKJ ga najdemo v obliki *majer* v treh pomenih: 1. z oznako *starinsko* - nižji oskrbnik, zlasti graščinski; 2. z oznako *nekdanj* - najemni delavec na (gozdnem) posestvu; 3. z oznako *narečno gorenjsko* - planšar), *pristavnik* (Pleteršnik: *der Meier*; SSKJ v pomenu kot *majer* 1., vendar z oznako *nekdanj*; prim. tudi *pristav*, *pristavkinja*), *poljski čuvaj*, *gozdni čuvaj*, *logar*, *logarski čuvaj*, *gozdni varuh (varh, varih)*, *črednik*, *ovčar*, *pastir*, *pastirček*, *dninar*; za prevžitkarje so uporabljeni: *prevžitnik*, *prevžitnica*, *vžitkar*, *vžitkarica*, *vžitniški najemnik*, *zakotnik*, *nakotnik*. Osamljeni so primeri, ko je član MD imenovan kar *siromak*, *berač*. V starejših koledarjih MD srečamo tudi več poimenovanj, ki so povezana s *srenjo* (gl. S. Vilfan, n.d., str. 218, 247, 332, 449), npr. *srenjski predstojnik*, *sr. svetovalec*, *sr. predstavnik*, *sr. odbornik*, *sr. služabnik*, *sr. sluga*. Redko srečamo izraz *soseska*, npr. *soseskin čuvaj*. Na občinski ravni so med udi MD tile nazivi: *občinski predstojnik*, *obč. svetovalec*, *obč.*

tajnik, obč. blagajnik, obč. uradnik, obč. sluga. H kmečkemu območju bi lahko prišeli tudi dejavnosti, kot so *sadjorejec (sadjerejec), vinorejec, vinogradnik, bučelorejec* (Plet. oblike *bučela* ni sprejel, v SSKJ 1 je označena kot *zastarela beseda*; gl. tudi M. Snoj, SES, str. 67 - *čebela*, tu naštetim narečnim različicam bi lahko dodali še štaj. *čvela, čvajla, čbelar, konjar*).

Precej članov MD je pripadalo trgovskemu stanu. Iz tega območja so poimenovanja, ki pričajo o razvejenosti te dejavnosti na Slovenskem, zlasti z vidika kakovostnih stopenj. Že takrat je uveljavljen splošni izraz *trgovec (trgovkinja, trgovka, trgovska soproga, trgovski pomagač, pomočnik, strežaj, trgovska pomočnica, trgovski pooblastnik* (gl. Pleteršnik 2, 148), *trgovski opravnik, agent, trgovski družnik, vinski trgovec*); neredko sta zapisani starejši poimenovanja *kupec, kupčevavec - kupčevalec (kupčevavka, živinski kupec, kupčevski strežaj, kupčevavčeva hči, kupčevavski hlapec)*. Tu in tam najdemo tudi poimenovanje *tržec* (ž. *tržkinja*), medtem ko je *štacunar* z izpeljankami pogost (*štacunarica, štacunarjeva, štacunarski družej*). Izraz *štac. družej* srečamo npr. na Jesenicah v Koledarčku MD za leto 1877, str. 116; Pleteršnik prevaja samostalniki *družej* z nem. *Genosse, Gefährte*. V to skupino lahko uvrstimo še poimenovanja tipa *lesar (lesni trgovec), prodajalec, prodajalka*, kakor tudi trgovce »nižjega ranga«, kot so *kramar (kramarica), branovka (branjevka), barantač, barantavec, mešetar*.

Manj razvejena so poimenovanja v gostinstvu. Sprva prevladujeta *kerčmar (krčmar)* in *oštir* (ž. *oštarica*; na vzh. Štajerskem tudi *ošteraš, ošterjaš*), postopoma ju izpodriva *gostilničar* (tudi *gostilnik*), ž. *gostilničarica*; na Koroškem srečamo tudi izraz *likeb* (Pleteršnik ga pomensko izenačuje z *oštirjem*). Med delavci v gostinstvu so že *točarice* (Pleteršnik daje prednost novoknjižni tvorbi *točajka*) in *natakarice* (danes je v knjižnem jeziku nezaznamovana samo *natakarica*; vendar SSKJ pomensko še ločuje *točajko* od *natakarice*, prva naj bi stregla gostom samo pijačo).

V območju šolstva so najpogostejši učiteljski naslovi različnih stopenj, npr. *učitelj, nadučitelj, podučitelj, učiteljski pomočnik, uč. pripravnik, začasni učitelj, farni učitelj, narodni učitelj, šolski prednik, šolnik, izgledni učitelj, odgojitelj (vzgojitelj)*; dalje funkcionalariji: *šolski ogleda, šol. oglednik, šol. nadzornik, kmet. in šol. nadzornik, šol. nadglednik, višji ogleda ljudskih šol, farni šolski ogleda, krajni šolski nadzornik, krajevni šol. svetnik*. Redkejši so seveda naslovi visoko izobraženih učiteljev, npr. *suplent, gimnazijski profesor, doktorand*. Veliko udov MD je bilo iz šolskih in dijaških vrst, ki so poimenovani kot *šolar, šolarček, šolarica, nedeljski šolar, nedeljska šolarica, učenec, učenka, dijak, gimnazijalec, realec, četrto-, peto- itd. -šolec* (zapisano tudi kot *IV. šolec, V. šolec* itd.); redki so visokošolci, npr. *modroslovec*.

V območju pošte in železnice srečamo med člani MD tele uslužbenske naslove: *poštni činovnik, poštni odpravnik, poštni ekspeditor, poštna odpravnica, c. kr. poštar, poštar, poštarica, pisonosec, pisonoša, telegrafist, telegrafski uradnik, železniški uradnik, načelnik železniške postaje, postajski vodja, železniški pisar, železniški stražar, žel. stražej* (Koroška), *žel. čuvaj*. Zanimivo je, da je v Koledarju za leto 1876 v Ločah pri Beljaku še ohranjena Prešernova železna cesta: *čuvaj železne ceste*.

Med udi MD je gotovo najbolj pisano področje rokodelskih (in podobnih) poklicev (obrtnikov); sega od najbolj razširjenih, kot so *kovač, čevljar* (tudi *črevljar*), *šivar* (ž. *žnidar, krojač*; Pleteršnik dopušča tudi pomen *čevljar*, po Cafu) in *šivilja (mojškra)*, ki so delali skoraj v vsaki vasi, do tako specializiranih in malo znanih kot je *plavničar*, ki ga ni v Pleteršnikovem slovarju in ga tudi SSKJ ni sprejel; izpisan je samo enkrat in je ohranjen v kartoteki slovarske sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Izkazan je le v pomenu *splavar*; čeprav je izpeljan iz samostalnika *plavnica* (gl.

Pleteršnik 2, str. 53), ki ustreza nem. *Holzflößsgraben* (žleb za spuščanje lesa); torej je moral biti *plavničar* prvotno »človek, ki je splavljaj po plavnici les v dolino«, kjer so ga povezali v splav; šele pozneje se mu je moral pomen razširiti in se izenačiti s *splavarjem* (*splav* je novoknjižna tvorba za nem. *Floss*; iz nem. prevzeti *flosar* = *splavar*).

Poleg že omenjenega *kovača* idr. so med pogostejšimi poklici zlasti: *mlinar*; *malnar* (ž. *mlinarica*, *malnarica*, *mlinarjeva*, *malnarjeva*), *zidar*; *zidarski polir*; *pek* (ž. *pekinja*, *pekica*), *tkavec*, *mesar* (ž. *mesarica*), *mesarski učenec*, *drvar* (ž. *drvarica*), *drvarski mojster* (mn. navadno *mojstrovi*), *drvarski delavec*, *kolar*; *sodar*; *kuharica*, *fužinar*; *fužinski* (*fužinarski*) *kovač*, *fužinski delavec*, *rudar* (ž. *rudarica*), *rudniški delavec*, *knap* (mn. večkrat *knapovi*; ž. *knapova*, *knapiška*), *tesar*, *ribič*, *cestar*; *cestni delavec*, *cestni trebivec* (*čistilec*). Redkejši so med udi MD nosilci drugih dejavnosti, npr. *fabriški delavec*, *lončar*; *skledar*; *sedlar*; *vrtnar*; *umetni vrtnar*; *barvar* (*farbar*), *težak*, *nadtežak*, *kočijaž*, *bukvar* (pri Pleteršniku mu je nadrejen *knjigar*), *bukvovez*, *knjigovez*, *steklar*, *koritar* (izdelovalec korit; ne v današnjem slabšalnem pomenu »kdor je v donosni službi na uglednem položaju ali si zelo prizadeva priti do tega zaradi lastnih koristi« - SSKJ 2, str. 440), *jermenar*; *mokar*; *kurivec* (danes ni več v rabi; v Plet. slovarju mu je že nadrejen *kurjač*), *kruhar*; *slaninar*, *klepar*; *pilar* (izdelovalec pil), *krivec*, (*krovec*; v Plet. je *krovec* nadrejen *krivcu*; raba te oblike je bila omejena na celjsko okolico; SSKJ je sprejel samo obliko *krovec*), *perica*, *omrelar*; *marelar*; *glavnikar*; *glavničar*; *delavka v tobakarnici*, *tobakarica*, *puškar* (ž. *puškarica*), *veslar*, *saból* (*krojač*; Veržej), *klepar*, *črkotavec*, *brivec*, *kiporez* (v Plet. slovarju je *kiporezu* in *kiporezcu* nadrejen *kipar*), *kamnar*; *kamnosec*, *kamnorez*, *kamnosek*, *žebljar*, *vratar*, *cestnar* (po Plet. nem. *der Zöllner*), *cestninar*; *mostnar* (*mostninar*), *zlatar*; *pozlatar*; *pasar*; *svečar*; *pipar* (izdelovalec pip, najbrž za sode; Plet. ima pomen *Pfeifenmacher* na prvem mestu, medtem ko SSKJ pomena »izdelovalec pip za sode« ne omenja več), *godec*, *bandar*; *krtačar* (tudi *kartačar*), *ščetinar*; *luživec*, *strojar*; *ciglar*; *pezar* (po nem. *beizen*, *Beizer*; sopomenki k *pezar* sta *strojar* in *luživec*), *jerhar* (*irhar*) - nem. *Weissgerber* (izdelovalec »belega« usnja iz kozlovske, gamsove, jelenove ali srnine kože; po stvnem. *irah*, lat. *hircus* - kozel; gl. M. Snoj, SES, str. 188), *usnjar*; *cajnar*; *škrinjar*; *puđlar* (iz iste podstave so v SSKJ 4, str. 284, (z označevalcem *nekda*) še: *puđlati*, *puđlanje*, *puđlarski*, *puđlovka*; v Besedišču 2 (1987, str. 276) so ostali: *puđlarica*, *puđlarna*, *puđlarstvo*. Vse našteje besede so povezane z nekdanjim pridobivanjem jekla iz surovega železa; iz nem. *puđeln* v prvotnem pomenu *mešati*), *čižmar* (izdelovalec škornjev, visokih čevljev), *šolnar* (sopomenka k *čevljar*; v Plet. 2, str. 640, sta navedeni iz srvn. pomanjševalnice *scuochlin* (*Schuchlein*) prevzeti besedi *šolen* in *šolin* (v pomenu nizki čevlji, a tudi čevlji sploh) ter dalje izpeljani *šolinec* in *šolinič*; SSKJ 4 je sprejel z označevalcem *starinsko*: *šolen*, *šolenc* in *šolenček*; v Besedišču 2, str. 440, 441, so ostali zapisi *šolnček*, *šolnič*, *šolniček*), *predica*, *rožarica*, *strehar*; *strugar*; *klupar* (gl. Plet. 1, str. 413, pod *klupa*; nem. *Klemme*, *Fussklemme*, *Bremse*, *Haken*, *Türschnalle*, *Kluppe* = *klešče*; v SSKJ 2 je *klupa* sprejeta kot gozdarski strokovni izraz v pomenu »orodje za merjenje debeline lesa«; bolj znana je beseda *gozdarske klešče*), *posodar*; *klesar*; *mitni delavec*, *mitničar*; *mitni tehtovavec*, *nadničar* (delavec plačan po dnevih; prevzeta beseda iz hrvaščine ali srbsščine, SSKJ je ni več sprejel, navaja jo še Besedišče 1, str. 450), *vezač* (verjetno v vinogradu), *mornar*; *fakin* (nosač; na Tržaškem, it. *il facchino*), *šrangar* (*šranga* je tu v nekdanjem pomenu zapornica na mitnici ali carini; o izvoru besede gl. M. Snoj, SES, str. 644), *škafar*, *kotljar*; *tiskar*; *delovodja*, *slikar*; *malar*; *žagar*; *žagmošter*; *žagmajster*; *dilorezec* (*dila*, iz nem. *Diele* = *deska*), *šivarica*, *suknar*; *klobučar*; *klobučarica*, *tapecirar* (*tapetnik*), *voglar* (*ogljar*), *opekar*, *tehtovavec pri c. kr. dogani* (na Tržaškem),

tehtovec na c. kr. colnici, kosar, žitničar (SSKJ 5, str. 999: z označevalcem zgodovinsko - upravnik žitnice; danes bi rekli *upravnik žitnega silosa*; mogoče gre tudi samo za čuvaja v takem poslopu). Ponekod se je zapisovalec zadovoljil kar s splošnim izrazom *delavec, rokodelc, obrtnik*. Zanimivo je, da je *žena* pogosto tudi pri nosilcih nemeščanskih poklicev imenovana *soproga* oz. *sopruga*, npr. *sopruga gozdnega čuvaja, soproga mašinista*.

Med uslužbenske poklice v širšem pomenu spadajo: *cestni ogleda, cestni nadzornik, c. kr. cestni mojster, c. kr. aktuar* (sopomenka: *pisar*), *knjigovodja, jamski predstojnik, službenica, služebnuka, c. kr. sodni pristav, živinski zdravnik, živinozdravnik, c. kr. častnik, vojščak, vojaški lovec, desetnik* (podobno je v pomenu *desetar* ali *desetinar*, pobiralec desetine), *žandarm, policaj, jetniški čuvar, jetnišničar, c. kr. sodni sluga, pot* (sel, ž. *potovka*), *c. kr. vahtmajster, deželni uradnik, notar* (*biležnik, bilježnik* (po hrv.); Plet. ima novoknjižno obliko *beležnik*, ki pa se v tekmi z izrazom *notar* ni mogla uveljaviti; SSKJ 1 jo je z ozn. *zastarelo* še sprejel), *sodni avskultor* (sopomenka k *avskultant* »sodniški pripravnik«; v Plet. tudi *prislušnik*, ki se ni obdržal), *državni pravdnik, okrajni glavar, babica, pisar, dacar, zdravnik, doktor zdravilstva, lekar(nar), lekarniški pomočnik, zemljemerec* (c. kr. *geometer*), *c. kr. vodja zemljiške knjige, c. kr. stavitelj* (zastarela novoknjižna tvorba za *stavbenik, arhitekt*), *davkar, c. kr. davkarski nadzornik, davkarski uradnik, finančni stražnik, c. kr. finančni pozornik* (verjetno *nadzornik*), *kontrolor* (ž. *kontrolorjeva*), *davkarjeva gospa, magistratni tržni komisar, cesarski rudnopralniški nadglednik, cesarski preduhni mojster* (Idrija; odgovorni nameščenelec za prezačevanje v rudniku; samost. *preduh* (SSKJ 3) je »odprtina, luknja, odprta na obeh straneh«; v 19. stol. pomensko še blizu novoknjižni besedi *prepili*), *vračitelj* (izumrla novoknjižna tvorba za *zdravnik, ž. vračiteljica*; v Plet. slovarju so še različice *vračitnik, vračnik, vračnica*), *koncipient, denarničarski pisatelj* (verjetno v pomenu *računovodja*), *oglednik mrličev, rudarski služabnik, rudarski pisar, rudarski uradnik, (gospica Rudolf Viktorija, hči rudarskega uradnika), fužinarski uradnik, fužinarski oskrbnik, oglarskega odpravnika hči, uradnik (uradniška vdova), mestni uradnik, kancelist* (Plet.: neke vrste uradnikov; SSKJ 2, 273, *kanclist* - *pogovorno, navadno slabšalno* »uradnik, uslužbenec«; *kanclija* ima celo ozn. *nižje pogovorno, navadno slabšalno* »pisarna, urad«). Med udi MD je bil tudi *cesarski ruski državni svetovalec in profesor na vseučilišču v Odesi* (Valtazar Bogišić).

Nekaj poimenovanj je povezanih še z ostanki fevdalnih razmer, npr. *grajšak* (*grajščak*), *grajska gospa, grofov strežaj, grajski oskrbnik, gra(j)ščinski služabnik, gra(j)šč. kočijaž, gra(j)šč. voznik*. Ponekod imajo udje MD kar splošne oznake *vaščan, tržan, mestjan* (*meščan*), *varaščan* (po madž., v Veržeju; prim. srb. in hrv. *varoš*), *mestna hči, tržanski sinovi*.

Marsikdaj je težko najti pomenske razločke med stanovskimi oznakami *najemnik, stanovnik, stanovalka, gost, gostja, gostinja*; v odtenkih se ločujejo tudi poklici: *strežnik, strežnica, sluginja, kuhinjska, kuhinjska pomočnica, hišna, krščenica*. Težko je pomensko natančneje določiti oznako *domača*. Pomen je čisto jasen v primerih, ko so kot udje MD imenovani poleg gospodarja ali gospodinja »in domači«, torej vsi, ki sestavljajo družino. Pri *domača* pa je mogoče domnevati, da gre za *gospodinjo*; tako bi se *domača* približala ali izenačila z vlogo hrv. *domaćice* (v drugem pomenu; gl. V. Anić, Riječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 1991, str. 118).

Z navedenim gradivom iz Koledarjev MD (1868–1877) sem poskušal obuditi ter s posebnega gledišča vsaj bežno osvetliti jezikovno in socialno vzdušje tistega časa na Slovenskem.

Literatura

Koledarček družbe sv. Mohora (za leta 1868, 1869, 1871, 1872). Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu 1867, 1868, 1870, 1871.

Koledarček družbe sv. Mohora (za leta 1873, 1874, 1875, 1876, 1877). Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu 1872, 1873, 1874, 1875, 1876.

M. Cigale, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch 1, 2*, Ljubljana 1860.

M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1, 2*, Ljubljana 1894, 1895, (Plet.)

Slovar slovenskega knjižnega jezika 1-5, Ljubljana 1970-1991. (SSKJ)

F. Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 1, 2, 3, (A-S)*, Ljubljana 1976, 1982, 1995. (ESSJ)

Besedišče slovenskega jezika (po kartotki za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika) 1, 2. Interna objava Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 1987. (Besedišče)

V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1991.

S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Slovenska matica, Ljubljana 1996.

M. Snoj, *Slovenski etimološki slovar*; Mladinska knjiga, Ljubljana 1997. (SES)

Summary

Who Were the Members of the Hermagoras Society in the Years 1868-1877?

The author has used the directories of the Hermagoras Society members to obtain data on their profession, social position, family status, which were sometimes, though not always, listed after the member's family and first name. The professional and social scope in rural parishes is quite limited. Besides those who work the land or own it, the listings usually include only the priest, the teacher and several (often only one or two) artisans and craftsmen. The situation is not so monotonous all over Slovenia, depending on a region's main crops and on historical circumstances dictating ownership and dependence.

In Slovene towns and cities there was a great variety of terms for specific trades, a great many of which have died out in this century. The names for clerics and teachers, tradesmen and innkeepers, post and railroad employees are far from being uniform. Among civil servants there are considerable differences in social status, the scale ranging from watchmen to supervisors and counselors in judiciary, finance and tax-collecting offices. In cities quite a few members of the Hermagoras Society are low on the social scale; in the countryside a few remains of feudal trades can be found.